

Курбонова Севара Рустамжон қизи
Андижон давлат чет тиллар институти
магистранти

Тел +97 3469858

«Кувонч ва кайғу» концептининг ривожланиш тарихи.

Annotation: *The article describes the history of the development of the concept of "Joy and sadness" in English and Uzbek linguistic culture and their different analysis using examples. The purpose of this work is to determine the common and specific components of the concepts of "joy and sadness" in English and Uzbek.*

Key words: *happiness, concept, different culture, national consciousness, joy, contentment, good, well-being, bliss, happiness, fortune, luck, booty, treasure.*

Аннотация: *В статье описывается история развития концепта «Радость и печаль» в английской и узбекской лингвокультуре и их различный анализ на примерах. Цель данной работы определить общие и специфические компоненты понятий «радость и печаль» в английском и узбекском языках*

Ключевые слова: *сшастье, концепт, разная культура, национальное самосознание, Радость, довольство, благо, благополушие, блаженство, сшастье, удаша, удаша, добыша, сокровище.*

Аннотация: *Мақолада инглиз ва ўзбек лингвомаданиятида «Кувонч ва кайғу» концептининг ривожланиш тарихи ва уларни турлича таҳлили мисоллар ёрдамида ёритилган. Ушбу ишининг мақсади инглиз ва ўзбек тилларида «Кувонч ва кайғу» тушунчалари мазмунидаги умумий ва ўзига хос компонентларни аниқлашдан иборат*

Калит сўзлар: *бахт-саодат, концепт, турли маданият, миллий онг, кувонч, қаноат, яхшилик, фаровонлик, саодат, бахт, бойлик, омад, ўлжа, хазина.*

Турли маданиятларда « кувонч ва кайғу » концептининг ўзига хос тарихи ва ривожланиш жараёнларининг таҳлили тадқиқот ишининг мазкур боби учун долзарб ҳисобланади.

Ҳозирда инсоннинг қачондан буён кувонч, қайғу, ғам-ташвиш муносабатлари ҳақидаги илк тасаввурлари шаклланган тарихий даврни аниқ айтиш мушкул.

Қувонч — бу қониқиш, завқланиш, қувноқ кайфият ва бахтнинг ички туйғуси, меҳрли мурожаатни билдиради. Бу инсоннинг ижобий ички мотивацияси. Қувонч кайғунинг тескараси ҳисобланади. Хурсандчиликни қониқиш ва завқдан ажратиш мумкин[3]. Қувонч, «юқори» туйғу сифатида, аксинча, «қониқиш» — «тана» рух билан, завқ эса, «сезги, реакция» сифатида тана билан боғлиқ[4]. Қувонч шакллариға кўра тафаккур қувончи, ҳаракат қувончи, кайғу қувончи, мулоқот қувончи, билим қувончи, гўзаллик қувончи, ҳаёт қувончи ва баъзан иккинчиси билан боғлиқ сабабсиз қувонч бор.

Қувонч дунёнинг лингвистик расмидаги энг муҳим маданий тушунчалардан биридир. Дастлаб, қувонч ҳисси ўзига хос тушунчалар — нарсалар, ёки ижобий ҳис-туйғуларни келтириб чиқарадиган ҳодисалар (овқат, гўзаллик, байрам, дам олиш) орқали ифодаланган. Хурсандчилик завқ билан боғлиқ бўлганидек, истак билан ҳам боғлиқ[3]. Кўпгина Европа тилларида насронийликнинг пайдо бўлиши билан «қувонч» тушунчаси хайрихоҳлик, меҳрибонлик, хотиржамлик тушунчалари билан бирлашиб кетди.

Инглиз тилининг этимологик луғатиға кўра, " *Happiness* " сўзи " *hap* " - тасодифий ҳодиса сўзидан келиб чиққан бўлиб, " тасодиф, инсоннинг омади, насибаси, тақдири, кутилмаган ҳодиса ("тасодиф, омад, бойлик (бойлик), тақдир, кутилмаган ҳол") маъносида ишлатилади. 14-аср охиридан бошлаб инглиз тилидаги " *happy* " сўзи "жуда хурсанд" маъносида ишлатилган, 1520-йилдан бошлаб эса "жуда мамнун ва хурсанд" маъносида берилган. Кейинчалик, *happy* сифатдан от сўз туркуми бўлган, *happiness* сўзи ҳосил бўлиб, у 1590- йилдан бошлаб "ёқимли ва мамнун руҳий ҳолат" маъносида қўлланган.

Хурсандчиликни бошдан кечириш қобилияти индивидуалдир ва генетик омилларға боғлиқ. Баъзиларда қувонч ҳисси юқори чегарада бўлади ва бу уларнинг қанчалик бахтли, хавфсиз ва ишончли ҳис қилишлариға бевосита таъсир қилади. Зеро, инсоннинг хушчақчақлиги кўп жиҳатдан унинг атрофидаги одамларнинг муносабатини белгилайди[6]. Бошқа одамлар, аксинча, қувончни ҳис қилиш қобилиятиға эга эмас ва шунинг учун бундай одамларда қувончни уйғотиш чегараси пастроқ бўлади.

Биз ҳис қила оладиган барча турли хил ҳис-туйғулар орасида, эҳтимол барчамиз бошдан кечиришни истаганимиз - бу қувонч. Бу асосий ҳиссиётдир, унинг мавжудлиги нафақат завқ бағишлайди, балки ҳаётимизни ҳар томонлама ва соҳаларда энгиллаштиради, шунингдек, одатда бизни қизиқтирадиган ва ҳаяжонлантирадиган барча нарсалар ёки ҳеч бўлмаганда биз хоҳлаган тарзда ишлаётганлигини англатади.

Қувонч нима?

Хурсандчилик инсоннинг асосий ва энг муҳим ҳиссиётларидан бири, шунингдек, энг фойдали ва туяди бири ҳисобланади. Бу бир қатор физиологик фаоллашувлар ва таъсирларнинг мавжудлиги билан боғлиқ бўлган туйғу (улар орасида юрак ва нафас олиш тезлигининг ошиши, гормонлар ва эндорфинларнинг ажралиши) ва одатда тажрибага асосланиб содир бўлади (яъни бу ёки ички) мавзу билим даражасида қулай деб баҳолайди.

Одатда у табассум қилиш каби одатий ҳатти-ҳаракатларни келтириб чиқаради (Самимий қувонч бу ҳаракатда баъзи кўз мушакларининг фаоллашишини келтириб чиқарадиган ягона туйғу), ёки кулги. Одатда у бахт билан, тўлақонли ҳаёт ёки фаровонлик деб атайдиган тушунчаларнинг асосий қисмларидан бири билан боғлиқ бўлиб кўринади.

Дарҳақиқат, қувончни ҳис қилиш соғлиқ учун ижобий эканлиги кузатилган, чунки бу бизнинг иммунитет тизимимизни яхшилайдди, коронар ҳодисалардан кейин юракнинг тикланиши билан боғлиқ ва кўплаб ўзгаришлар, касалликлар ва шикастланишларда предметнинг прогнозини яхшилайдди. Бундан ташқари, у ташвиш ёки қайғу каби салбий ҳиссиётларнинг реакцияларини камайтиради ёки уларга қарши курашади.

Қувончни турларга бўладигон бўлсак:

1. Ҳақиқий қувонч
2. Қувноқ қувонч
3. Гедониянинг ҳосиласи
4. Евдомониядан олинган
5. Сохта
6. Қашшоқ

7. Патологик: маник ва гипоманик холатлар
8. Паратматик
9. Мория: бўш қувонч

Кўпчилигимиз ва умуман олганда, қувончни ягона ва унитар тушунча деб ўйлаймиз ва қувонч турларининг мавжуд бўлиши ҳақида тўхташ одатий эмас. Бироқ, бошдан кечирган вазиятга ёки ҳаттоки у бошдан кечирган реализм даражасига нисбатан мувофиқлиги асосида қисқача таснифлаш мумкин.

Қувонч ва қайғу

3-расм

Қайғу-(ғам) бу оғриқли ҳодисаларга нисбатан табиий ва оддий жавоб бўлса-да, баъзи одамлар вақт ўтиши биланок, уларнинг нормал ҳаётини давом эттириш ва давом эттиришни қийинлаштиради. Ушбу мақолада, яқинларингизнинг ўлиmidан кейин оддий ва мураккаб қайғу орасидаги фарқлар, одатий аломатлар ёки ҳар қандай хусусиятлар ва мураккаб қайғу билан қандай курашиш мумкинлиги тушунтирилади.

Қайғу нима?

Ғам - кучли, кўп қиррали ва тез-тез бошқариб бўлмайдиган жавоби бўлиб, инсон ўзида оғриқли ёки травматик ҳодисадан кейин бошдан кечиради . Одатда яқин кишининг, ўликнинг ёки ўлиб кетишнинг ўлими билан боғлиқ бўлган бошқа кўплаб ҳодисалар ҳам турли даражадаги қайғуларга сабаб бўлиши мумкин, масалан:

Қайғу одамлар ўзларининг оғриқли ёки травматик ҳодисаларга муносабат кўрсатадиган табиий, зарур ва оддий усулидир. Ҳар бир киши ўз қайғусини бошдан кечираётган бўлса-да, кўпчилик омон қолганлар, одатда, яқинларингизнинг ўлиmidан кейинги кунларда, ҳафталар ёки ойларда йўқотишларга жавобан вақтинча куйидаги хусусиятларнинг бир қисмини намойиш этади :

- Кўз ёшлар, йиғлаётган ёки йиғламаган
- Кутишнинг ноқонуний ўзгариши, масалан, ухлаб қолиш ёки жуда кам / жуда кўп ухлаш каби қийинчиликлар
- Умумий энергия йўқлиги
- куннинг зарурий вазифалари ёки умуман ҳаёт тўғрисида летаргик ёки бефарқлик ҳис қилиш
- Ғазаб, айбдорлик, ёлғизлик ҳисси, депрессия, бўшлиқ, қайғу ва ҳ.к. - лекин баъзан ҳурсандчилик ва қувонч ҳисси

Аввал айтиб ўтганимиздек, ҳар бир одамнинг қайғули ҳис-туйғулари ноёбдир ва оддий қайғу қачон мураккаблашиб кетганини англатадиган аниқ вақт йўқ . Баъзилар ўлимдан кейин тахминан олти ой давомида эшикни ўрнатадилар, аммо қайғурувчилардан биринчи йилни қийинчиликка учраган ҳолда топиш осон эмас, чунки омон қолганлар байрамлар, туғилган кунлар, юбилейлар ва бошқа муҳим йиллар / тадбирларни илк маротаба уларнинг яқинлари.

Барчамизга маълумки тилда инсонлар ҳаётида фойдаланиладиган сўзлар ифодаланади. Одатда инсонларда эски нарсдан янги нарса яшаш қобилияти бор. Инсониятнинг шундай ғайритабиий ҳолатини имкони борича содда ёки кенг тушунтириб бериш мақсадида метафорадан ҳам фойдаланилади.

Қувонч ҳистуйғуларни ифодаладиган фразеологизмлар куйидаги 3 метафора асосида вужудга келади:

- I. . Қувонч бу – ҳаётий куч, тўла-тўқис ҳаёт кучидир,
 - а) Қувонч бу – титроқ;
 - б) Қувонч бу – илиқлик;
 - с) Қувонч бу – умрни узайтириш.
- II. Қувонч бу – мулойимлашган ҳаётий кучдир.

а) Қувонч бу – хотиржамлик;

б) Қувонч бу – ёқимлилиқ.

III. Қувонч бу – кўтарилган ҳаётий кучдир.

а) Қувонч бу – мамнунийлик;

б) Қувонч бу – енгиллик.

IV. Қувонч бу – байрам.

а) Қувонч бу – табассум;

б) Қувонч бу – рақс ва кўшиқ;

с) Қувонч бу – тўла-тўқислик.

V. Қувонч бу – умид.

а) Қувонч бу – кенгайиш;

б) Қувонч бу – ёруғлик;

с) Қувонч бу – шижоат.

“Қувонч” деган ёқимли туйғуни юқорида келтирилган иборавий метафоралар маънолар орқали аниқ тушуниб етиш мумкин. Шунингдек, ўзбек халқининг қувонч туйғусини қандай ҳолатларда ҳис қилишини англаб етиш мумкин.

Қувонч бу – тўла-тўқис ҳаёт кучидир. Қувончнинг хусусияти шундаки, у ҳаётга куч бағишлайдиган илоҳий кучдир. Бу “Таъсирланиш” деган туйғу билан боғлиқдир. Инсон таъсирланса, борлиқ кучи тўқнаш келиб ҳаяжон ва титроқни ҳис қилади. Севги ёки таъсирланиш каби туйғулар юракдан ҳис қилинадиган туйғулар бўлиб, шахснинг борлиқдаги ҳаётини ўзгартириб юбориши мумкин. Қувончнинг бир қисми бўлмиш “таъсирланиш” қалбни ҳаракатга келтирадиган куч бўлиб ва бу тилда “титроқ, илиқлик, шукроналик” каби сўзларда ифодаланади. Қуйида қувонч туйғуларини ифодалайдиган ибораларга мисолар келтирилган:

Барчамизга маълумки тилда инсонлар ҳаётида фойдаланиладиган сўзлар ифодаланади. Одатда инсонларда эски нарсдан янги нарса яшаш қобилияти бор. Инсониятнинг шундай ғайритабиий ҳолатини имкони борича содда ёки кенг тушунтириб бериш мақсадида метафорадан ҳам фойдаланилади.

Қувонч ҳистуйғуларни ифодалайдиган фразеологизмлар қуйидаги 3 метафора асосида вужудга келади:

I. Қувонч бу – ҳаётӣ куч, тўла-тўкис ҳаёт кучидир,

- а) Қувонч бу – титроқ;
- б) Қувонч бу – илиқлик;
- с) Қувонч бу – умрни узайтириш.

II. Қувонч бу – мулойимлашган ҳаётӣ кучдир.

- а) Қувонч бу – хотиржамлик;
- б) Қувонч бу – ёқимлилик.

Қувонч бу – кўтарилган ҳаётӣ кучдир.

- а) Қувонч бу – мамнунийлик;
- б) Қувонч бу – енгиллик.

III. Қувонч бу – байрам.

- а) Қувонч бу – табассум;
- б) Қувонч бу – рақс ва кўшиқ;
- с) Қувонч бу – тўла-тўкислик.

IV. Қувонч бу – умид.

- а) Қувонч бу – кенгайиш;
- б) Қувонч бу – ёруғлик;
- с) Қувонч бу – шижоат.

“Қувонч” деган ёқимли туйғуни юқорида келтирилган иборавий метафоралар маънолар орқали аниқ тушуниб етиш мумкин. Шунингдек, корейс халқининг қувонч туйғусини қандай ҳолатларда ҳис қилишини англаб етиш мумкин.

V. Қувонч бу – тўла-тўкис ҳаёт кучидир.

Қувончнинг хусусияти шундаки, у ҳаётга куч бағишлайдиган илоҳий кучдир. Бу “Таъсирланиш” деган туйғу билан боғлиқдир. Инсон таъсирланса, борлиқ кучи тўқнаш келиб ҳаяжон ва титроқни ҳис қилади. Севги ёки таъсирланиш каби туйғулар юракдан ҳис қилинадиган туйғулар бўлиб, шахснинг борлиқдаги ҳаётини ўзгартириб юбориши мумкин. Қувончнинг бир қисми бўлмиш “таъсирланиш” қалбни ҳаракатга келтирадиган куч бўлиб ва бу тилда “титроқ, илиқлик, шукроналик” каби сўзларда ифодаланади.

Инглиз ва ўзбек маданиятида кўп қўлланиладигон

қувонч ва қайғу сўзлари...

Қувонч бу....

✓ Бахт, шодлик, хурсандчилик, меҳр-мухаббат, шод-хуррам, туғулиш, мағрур, кечириш, тинч-осойишта, хавфсиз, жасур, оқланган, лаззат, сажда, қувониш, завқ, неъмат, жаннат, шукроналик, соғлик, фарзанд кўриш, тўй, севмоқ, севилмоқ, тириклик,нишонламоқ, .

✓ Joy-happy, loved, relaxed, hyper, thankful, proud, forgiving, peaceful, safe, brave, graceful, like, relish, adore, revel in, appreciate, savor, cherish, dig, fancy, delight in, have fun, be keen on, b partial to, be pleased, cotton on, favour, have a good time, have a ball, rejoices, celebraties, glories, cheering.

Қайғу бу...

✓ Ғам, ғамгин, азоб, умидсизлик, алам, кўрқув, ғазаб, кўнгил қолиш, ўзига ишончсизлик, хафачилик, ғазабланиш, вахима, қахр, айбдорлик, ғам-ташвиш, зерикиш, сустлик, зерикиш, мотам, тавба, пессимизм, хамдардлик, пушаймонлик, оғриқ, аччиқлик, хафа, қайғу, зерикиш, оғриқ, аччиқлик, хафа, эскириш, тушкунлик, қоронғулик, талок, умидсизлик, ачиниш, ғамхўрлик, касаллик, ўлим, жаноза, йўқотиш, ажрашиш, йолғизлик, айбдорлик, афсусланмоқ, араз, уруш.

✓ Sadness- Frustrated, silly, afraid worried, jealous, disappointed, shy, sad, confused, annoyed, bored.

Қувонч сўзини англатувчи сўзлар биз тадқиқ этган Ўзбек тили изохли луғатида ва мақолларида кўп экан аммо ингилиз тилида маскур сўз(қувонч)ни англатувчи сўзлар камрок.

Қайғу сўзи хар икки тилда ўзбек ва инглиз тилларида этарлича кўп.

Адабиётлар рўйхати:

1. A large collection of proverbs (Electr.resource) - Access mode: <http://posloviz.ru/> - Access date: 02/11/2018.
2. Vorkachev, S.G. The concept of happiness in the English language: a significant component / S.G. Vorkachev, E.A. Vorkacheva // Mass culture at the turn of the 20th – 21st centuries: Man and his discourse. - M.:||,The||Alphabet|| Book ^,|| 2003.||- S. 263–275.

3. Zaliznyak, A.A. Happiness and pleasure in the Russian language picture of the world / A.A. Zaliznyak // A.A. Zaliznyak, I.B. Levontina, A.D. Shmelev. Key ideas 271 Russian language picture of the world: Sat. Art. - M .: Languages of Slavic culture, 2005. - P.153-175.
4. Explanatory dictionary of the Russian language S.I. Ozhegova (Electr. Resource) - Access mode: <http://www.ozhegov.org/> - Access date: 02/10/2018.
5. Oxford English Dictionary (Electr.Resource) - Access mode: <https://en.oxforddictionaries.com/> - Access date: 06/10/2018.